

Marija Lučić-Ćatić

ANALIZA SUDSKE PRAKSE U PREDMETIMA GOVORA MRŽNJE I ZLOČINA IZ MRŽNJE U BOSNI I HERCEGOVINI

Marija Lučić-Ćatić

ANALIZA SUDSKE PRAKSE U PREDMETIMA GOVORA MRŽNJE I ZLOČINA IZ MRŽNJE U BOSNI I HERCEGOVINI

Sarajevo, 2024.

Autorica
Prof.dr. Marija Lučić-Ćatić

Naslov
Analiza sudske prakse u predmetima govora mržnje i
zločina iz mržnje u Bosni i Hercegovini

Recenzenti
Prof. em. dr. Hajrija Sijerčić-Čolić i Dr Arben Murtezić

Dizajn
Sanin Pehlivanović

Štampa

Tiraž:
300 kom.

Izdavač
© Atlantska inicijativa, 2024.

Izradu publikacije podržala je Nacionalna fondacija za demokratiju (NED) kroz projekat "Jačanje mehanizama zaštite za borbu protiv krivičnih djela iz mržnje i govora mržnje u Bosni i Hercegovini". Mišljenja, zaključci i preporuke izneseni u publikaciji predstavljaju isključivo stajalište autorice i ne odražavaju nužno službene stavove Nacionalne fondacije za demokratiju (NED).

ISBN 978-9926-465-39-1
CIP zapis dostupan u COBISS sistemu Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH pod
ID brojem 58315526

SADRŽAJ

KRATKA BIOGRAFIJA AUTORICE:	7
IZVOD IZ RECENZIJA:	9
1. UVOD	11
2. RAZLIKA IZMEĐU ZLOČINA IZ MRŽNJE I GOVORA MRŽNJE (KAZNENIH DJELA IZAZIVANJA MRŽNJE)	13
3. PRAVNO REGULIRANJE ZLOČINA IZ MRŽNJE I GOVORA MRŽNJE U BIH U KAZNENOM ZAKONODAVSTVU	17
4. POSTUPANJE TUŽITELJSTAVA I SUDOVA U BIH U PREDMETIMA KAZNENIH DJELA IZ MRŽNJE I IZAZIVANJA MRŽNJE	21
4.1. Metodologija	21
4.2. Uzorak	21
4.3. Kaznena djela iz mržnje	24
4.4. Izazivanje mržnje: Plan i članak 19	25
4.5. Kaznene sankcije	31
4.5.1. Kaznena djela iz mržnje: kaznene sankcije	32
4.5.2. Kazneno djelo Izazivanje mržnje: Kaznene sankcije	33
5. ZAKLJUČAK I PREPORUKE	37
BIBLIOGRAFIJA	41

KRATKA BIOGRAFIJA AUTORICE:

Marija Lučić-Čatić je profesorica na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu u znanstvenoj oblasti "Kriminalistika". Objavila je više znanstvenih i stručnih radova u domaćim i međunarodnim publikacijama te je sudjelovala u više znanstveno istraživačkih projekata iz oblasti kriminalistike, kriminologije i prava. Organizatorica je i sudionica mnogih domaćih i međunarodnih znanstvenih i stručnih konferencija, okruglih stolova i seminara. U svojstvu edukatorice iz oblasti zločina iz mržnje i govora mržnje je sudjelovala na mnogobrojnim treninzima i edukacijama za policijske službenike, tužitelje i sudce u organizaciji Misije OSCE-a u BiH, Vijeća Europe, Sarajevskog otvorenog centra, Atlantske inicijative, VSTV-a BiH, CEST-a FBiH i CEST-a RS. Kreatorica je i nositeljica modula Metodika istraživanja zločina iz mržnje i govora mržnje koji se izučavaju na FKKSS na II i III ciklusu studija.

IZVOD IZ RECENZIJA:

Rezultati provedene analize ukazuju na nepodesno korištenje postojećeg pravnog okvira od strane organa krivičnog pravosuđa, na svim nivoima prilikom procesuiranja krivičnih djela iz mržnje i govora mržnje (izazivanja mržnje). Rezultati analize sudske prakse potvrđuju da u sudske prakse dominira pogrešno podvođenje predmeta pod krivičnopravne odredbe o izazivanju mržnje, kao i praksa izricanja uslovnih osuda, blaže kvalifikacije krivičnih djela iz mržnje uz odmjeravanje kazne na granici ili ispod granice propisane zakonom. Autorica također zaključuje da rezultati provedene analize pokazuju da se u praksi adekvatno ne razumije suština koncepta krivičnih djela iz mržnje i govora mržnje, iako postojeći pravni okvir omogućava različite načine procesuiranja s različitim pravnim posljedicama. Uz identifikaciju neadekvatnog korištenja postojećeg pravnog okvira od strane sudija i tužilaca prilikom procesuiranja zločina iz mržnje i pogoršanog oblika govora mržnje, u Analizi su date i preporuke u cilju sagledavanja i rješavanja identifikovanih poteškoća. U vezi s prethodno izloženim može se zaključiti da se na stranicama Analize sagledavaju brojni izazovi koje donosi procesuiranje i kažnjavanje govora mržnje i krivičnih djela iz mržnje u BiH.

Prof. em. dr. Hajrija Sijerčić-Čolić
Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu

Ova publikacija je, prije svega, rezultat sveobuhvatnog i zahtjevnog istraživanja prakse koja se odnosi na dva krivično - pravna fenomena koja imaju veliki značaj i globalno, a u Bosni i Hercegovini zbog notornih okolnosti imaju posebnu težinu. Posljednjih godina, potpuno opravданo, ova tema zauzima važno mjesto u raspravama na različitim nivoima a što je rezultiralo određenim brojem istraživanja, radova, naučnih i stručnih skupova te edukacija na ovu temu. Međutim, prevladavajuće nerazumijevanje ovih pravnih koncepata i od strane onih koji su zaduženi za konkretnu primjenu je potvrđeno i kroz ovu analizu. Ovo nam ukazuje na potrebu daljeg rada u ovoj oblasti koje osim stručnog i naučnog doprinosa treba doprinijeti i podizanju svijesti kod stručne ali i opšte javnosti. Ovaj rad sigurno ispunjava te zadatke kroz razumljivo i sažeto tumačenje složenih koncepata. Posebna dodatna vrijednost je u originalnom pristupu evaluacije sudske presude kroz test predviđen Rabatskim akcionim planom. Naime, često se domaći zakonski propisi analiziraju kroz prizmu relevantnih međunarodnih dokumenata. Međutim, analiza prakse, odnosno konkretnih slučajeva, na ovaj način je dosta rijetka a može, kao u ovom slučaju, biti vrlo korisna.

Dr Arben Murtezić
Direktor Centra za edukaciju sudija i tužilaca
Federacije Bosne i Hercegovine

1. UVOD

Zločini iz mržnje i govor mržnje su iznimno štetni za osjetljive odnose između zajednica u Bosni i Hercegovini (BiH), jer imaju značajan potencijal da ometaju proces pomirenja i uvećaju postojeće konflikte. Unatoč tome što su oba navedena kaznenopravna fenomena prepoznata i propisana kaznenim zakonima koji su na snazi u sve četiri jurisdikcije u BiH, evidentan je nedostatak razumijevanja ovih suvremenih pravnih koncepata, kao i manjkavosti u njihovom procesuiranju i sankcioniranju.

Obzirom na navedeno, putem analize presuda sudova u BiH (u periodu 2013-2022), ispitan je obujam (ne)adekvatne primjene postojećeg pravnog okvira od strane tužitelja i sudaca, kao i obujam (ne)adekvatne primjene kaznenih sankcija za ova kaznena djela.

Rezultati provedene analize ukazuju na nepodesno korištenje postojećeg pravnog okvira od strane sudaca i tužitelja na svim nivoima prilikom procesuiranja kaznenih djela iz mržnje i govora mržnje (izazivanja mržnje). Sukladno rezultatima analize sudskeh odluka uočeno je da u sudskej praksi dominira pogrešno podvođenje predmeta pod kaznenopravne odredbe o izazivanju mržnje, kao i praksa izricanja uvjetnih osuda, blaže kvalifikacije kaznenih djela iz mržnje uz odmjeravanje kazne na granici ili ispod granice propisane zakonom.

Rezultati provedene analize dovode do zaključka da većina praktičara ne razumije suštinu koncepta kaznenih djela iz mržnje i govora mržnje premda postojeći pravni okvir omogućava različite načine procesuiranja sa različitim pravnim posljedicama kako zločina iz mržnje, tako i pogoršanog oblika govora mržnje (izazivanja mržnje).

Pored identificiranja neadekvatnog korištenja postojećeg pravnog okvira od strane sudaca i tužitelja prilikom procesuiranja zločina iz mržnje i pogoršanog oblika govora mržnje prezentirane su i preporuke u svezi prevladavanja identificiranih poteškoća.

2. RAZLIKA IZMEĐU ZLOČINA IZ MRŽNJE I GOVORA MRŽNJE (KAZNENIH DJELA IZAZIVANJA MRŽNJE)

Unatoč učestaloj upotrebi pojmove govor mržnje i zločin iz mržnje, ne postoje njihove univerzalno prihvaćene definicije. Kako zbog navedenoga, tako i zbog njihove specifične prirode te postojećih zakonskih rješenja, se često preklapaju pa čak koriste i kao sinonimi iako predstavljaju posve različite pravne koncepte protupravnog i društveno štetnog ponašanja i ne stvaraju jednake reperkusije glede prava na slobodu izražavanja.¹

Stručnjaci i praktičari na međunarodnoj razini su ponudili različite definicije zločina iz mržnje i većina država je donijela propise koji ga zabranjuju no njihova općeprihvaćena, univerzalna definicija još uvijek ne postoji.² U literaturi se govori o: incidentima počinjenim iz predrasude kao motiva, prekršajima počinjenim iz predrasude kao motiva i kaznenim djelima počinjenim iz predrasude kao motiva. Dok prvi pojавni oblik ne ulazi u sferu protupravnog ponašanja druga dva pojavnih oblika predstavljaju kažnjiva ponašanja.³ Najveći broj pokušaja definiranja ovih oblika ponašanja je fokusiran na zločine iz mržnje počinjene u obliku kaznenih djela.

1 Responding to Hate Speech against LGBT people (2013): London: Article 19, web site: <https://www.article19.org/data/files/medialibrary/37343/LGBT-Incitement-Paper-30-Sept-AS-FINAL.pdf>

2 Lučić-Ćatić, M., Bajrić, A. (2013). Procesuiranje kaznenih djela počinjenih iz mržnje u Bosni I Hercegovini: Perspektiva tužitelja. Sarajevo: Analitika

3 Bajraktarević Pajević, D. (2016) Istraživanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za policiju. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

"Svako kazneno djelo u kojem je objekt napada izabran na osnovu njegove stvarne ili percipirane pripadnosti, povezanosti, podrške ili članstva u grupi koja je zasnovana na njihovom stvarnom ili percipiranom rasnom, nacionalnom ili etničkom podrijetlu, jeziku, boji kože, religiji, spolu, starosnoj dobi, mentalnoj ili fizičkoj onesposobljenosti, seksualnoj orijentaciji ili nekom drugom sličnom statusu se ima smatrati kaznenim djelom počinjenim iz mržnje."

Među najprihvaćenijim i najobuhvatnijim definicijama kaznenog djela počinjenog iz mržnje je definicija koju je sukladno Odluci Ministarskog vijeća OSCE-a br. 9/09 razvio Ured za demokratske institucije i ljudska prava Organizacije za sigurnost i suradnju u Evropi (u daljem tekstu: ODIHR):⁴

Iz navedene definicije proizlazi da ova djela imaju dva ključna elementa: radnju koja je već propisana kao kazneno djelo i mržnju kao motiv.⁵ Element motiviranosti mržnjom znači da je počinitelj izabrao oštećenog temeljem određenih zaštićenih karakteristika.⁶

Tako, ukoliko u počinjenom djelu manjka jedan od navedenih elemenata, bilo da se radi o radnji koja je već propisana kao kazneno djelo ili o mržnji kao motivu djelo neće predstavljati kazneno djelo počinjeno iz predrasude kao motiva.⁷

Glede definiranja govora mržnje situacija je slična kao i sa definiranjem zločina iz mržnje. Naime, u međunarodnom pravu ne postoji općeprihvaćena definicija govora mržnje niti jedinstveni model njegovog kaznenopravnog reguliranja. Govor mržnje obuhvaća mnoge oblike izražavanja kojima se zagovara, potiče, promiče ili opravdava mržnja, nasilje i diskriminacija prema osobi ili skupini osoba iz različitih razloga.⁸

Jedna od najrasprostranjenijih definicija govora mržnje koja se koristi u Europi je ona koju je Odbor ministara Vijeća Europe definirao u okviru Preporuke 97(20):⁹

"Govor mržnje čine svi oblici izraza koji šire, potiču, promoviraju ili opravdavaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili druge oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući: netoleranciju izraženu kroz agresivni nacionalizam i etnocentrizam, diskriminaciju i neprijateljstvo prema manjinama, migrantima i osobama imigrantskog porijekla."

4 OSCE/ODIHR (2009), Preventing and Responding Hate Crimes: A resource Guide for NGOs in the OSCE Region. Warsaw: OSCE/ODIHR.

5 OSCE/ODIHR (2022) *Hate Crime Laws: A Practical Guide, 2nd Edition*. Warsaw: OSCE/ODIHR

6 Zaštićena karakteristika je temeljna ili glavna karakteristika koju dijeli članovi grupe, kao što je rasa, religija, nacionalna pripadnost, jezik ili seksualna orijentacija. OSCE/ODIHR (2009), op.cit.

7 Lučić-Ćatić, M., Bajraktarević Pajević, D. (2017). Nedostaci kaznene politike Tužiteljstva BiH i Suda BiH u slučajevima zločina iz mržnje i govora mržnje. *Kriminalističke teme - Časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, br. 5 (2017), str. 351-368

8 Guillén-Nieto, V. (2023). Hate Speech: Linguistic Perspectives. Germany: De Gruyter.

9 Preporuka Vijeća Europe br. R (97)20, dostupno na: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other-committees/dhlgbt_docs/CM_Rec%2897%2920_en.pdf

Na razini Europske unije govor mržnje je definiran i Okvirnom odlukom o suzbijanju određenih oblika i načina izražavanja rasizma i ksenofobije kaznenopravnim sredstvima tako da govor mržnje uključuje javno poticanje na nasilje ili mržnju temeljem određenih karakteristika, uključujući rasu, boju kože, vjeru ili uvjerenje, porijeklo ili nacionalno ili etničko porijeklo. Nadalje, ovo djelo može biti počinjeno širenjem ili distribucijom letaka, slika ili ostalih materijala u javnosti. Djelo, prema Okvirnoj odluci, čini i javno oprštanje, poricanje ili grubo umanjenje zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina kako je definirano Statutom stalnog Međunarodnog kaznenog suda.¹⁰

I Europski sud za ljudska prava također koristi pojам govora mržnje međutim bez definiranja istoga. U pojedinim presudama Sud ističe da svi oblici izražaja koji šire, izazivaju, promoviraju ili opravdavaju mržnju zasnovanu na netolerantnosti (uključujući i religijsku netolerantnost) predstavljaju govor mržnje.¹¹

Pored ovih, postoje i druge definicije govora mržnje, no većini je zajedničko utvrđivanje tri elemenata koji čine njegove distinkтивne odrednice i koji moraju biti kumulativno ispunjeni da bi se određeni govor mogao pravno okarakterizirati kao govor mržnje. Riječ je o sljedećim elementima:¹²

JAVNOST GOVORA	SADRŽAJ GOVORA	DRUŠTVENU GRUPU KOJA SE NJIME CILJA
<ul style="list-style-type: none"> • riječ je o javnom govoru, javnom iskazivanju netrpeljivosti, nečemu što ima određenu šиру publiku; • o porukama koje šire i promiču netrpeljivost, netoleranciju ili mržnju; te koje vode ili mogu voditi nasilju i diskriminaciji osobe ili grupe na temelju njihovih zaštićenih karakteristika 	<ul style="list-style-type: none"> • sadržaj govora mržnje, koji može biti eksplisitne ili implicitne prirode, može se odnositi na uvredljivu i ponižavajuću poruku, na klevetanje i izricanje namjernih laži, na prijetnju, na poziv na diskriminaciju, na poziv na nasilje i sl. 	<ul style="list-style-type: none"> • bitno je znati ko se govorom mržnje štiti, koje su to grupe koje uživaju javnopravnu zaštitu države, zašto se baš te karakteristike uzimaju u obzir, a ne neke druge i sl.

I na koncu glede razlikovanja govora mržnje i zločina iz mržnje svakako je bitno naglasiti da govoru mržnje nedostaje prvi ključni element kaznenog djela počinjenog iz mržnje (radnja koja je već propisana kao kazneno djelo) te da ukoliko se predrasudni motiv ne uspije dokazati neće biti kaznenog djela.¹³

10 Okvirna odluka Vijeća 2008/913/PUP od 28. 11. 2008. o suzbijanju određenih oblika i načina izražavanja rasizma i ksenofobije kaznenopravnim sredstvima, Sl. I. EU L 328/55

11 The European Court of Human Rights (First Section), Case of Müslüm Gündüz v. Turkey, Application no. 35071/97 of 4 December 2003, para. 40; The European Court of Human Rights (First Section), Case of Erbakan v. Turkey, Application no. 59405/00 of 06 July 2006; para 56.

12 Kulenović, E. (ur.) (2016) Govor mržnje u Hrvatskoj. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

13 Maljević, A. i Vujović, S. (2013) Vodič za procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Centar za društvena istraživanja Analitika i Bajraktarević Pajević, D. (2016) op.cit.

3. PRAVNO REGULIRANJE ZLOČINA IZ MRŽNJE I GOVORA MRŽNJE U BIH U KAZNENOM ZAKONODAVSTVU

Kazneni zakoni BiH,¹⁴ Brčko distrikta BiH (BD BiH),¹⁵ Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH)¹⁶ i Krivični zakonik Republike Srpske (RS)¹⁷ kaznena djela počinjena iz mržnje¹⁸ i pogoršanu formu govora mržnje reguliraju na tri načina:

- *mržnja je propisana kao kavalifikatorna okolnost za čitav niz kvalificiranih oblika različitih kaznenih djela;*
- *mržnja je propisana kao otegotna okolnost pri odmjeravanju kazne za sva ostala kaznena djela kod kojih zakon ne propisuje teže kažnjavanje za kvalificirani oblik kaznenog djela;*
- *kao zasebno kazneno djelo izazivanja mržnje (pogoršani oblik govora mržnje).*

Mržnja kao kavalifikatorna okolnost je propisana kako slijedi:

KZ DB BiH: Ubistvo (čl. 163. st. 3.) Teška tjelesna ozljeda (čl. 169. st. 4.) Silovanje (čl. 200. st. 4.) Teška krađa (čl. 281. st. 5.) Razbojnička krađa (čl. 282. st. 2.) Razbojništvo (čl. 283. st. 2.) Oštećenje tuđe stvari (čl. 287. st. 3.) Teška krivična djela protiv opće sigurnosti ljudi i imovine (čl. 322. st. 1.)

14 Kazneni zakon BiH (KZ BiH), "Sl. glasnik BiH", br. 3/2003, 32/2003 - ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 i 47/2023

15 Kazneni zakon Brčko distrikta BiH (KZ BD BiH), "Sl. glasnik Brčko distrikta BiH", br. 19/2020 - prečišćen tekst

16 Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine (KZ FBiH), "Sl. novine FBiH", br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017 i 31/2023

17 Krivični zakonik Republike Srpske (KZ RS), "Sl. glasnik RS", br. 64/2017, 104/2018 - odluka US, 15/2021, 89/2021, 73/23.

18 KZ BiH ne propisuje ovu vrstu kaznenih djela. Vidjeti više u: Halilović, H. i Lučić – Ćatić, M. (2022). op.cit.

KZ FBiH: Ubistvo (čl. 166. st. 2. c.) Teška tjelesna ozljeda (čl. 172. st. 4.) Silovanje (čl. 203. st. 4.) Oštećenje tuđe stvari (čl. 293. st. 3.)

KZ RS: Teško ubistvo (čl. 125. st. 2.) Teška tjelesna povreda (čl. 132. st. 2.) Genitalno sakraćenje žena (čl. 133. st. 3.) Silovanje (čl. 165. st. 2.) Obljuba nad nemoćnim licem (čl. 167. st. 2.) Teška krađa (čl. 226. st. 7.) Razbojništvo (čl. 227. st. 2.) Razbojnička krađa (čl. 228. st. 2.) Oštećenje i oduzimanje tuđe stvari (čl. 240. st. 3.) Izazivanje nereda (čl. 358. st. 2.) Povreda groba ili umrlog lica (čl. 369. st. 3.) Izazivanje opšte opasnosti (čl. 394. st. 5.)

Kazneno zakonodavstvo entiteta i DB BiH propisuju u dijelu općih odredbi značenje pojma "mržnja" (KZ DB BiH – čl. 2. st. 37.) i pojma "kazneno djelo iz mržnje" (Kazneni zakon FBiH – čl. 2. toč. 11. i KZ RS – čl. čl. 123. st. 1. toč. 21) te nadalje propisuje obvezu cijenjenja mržnje kao otegotne okolnost pri odmjeravanju kazne za sva ostala kaznena djela kod kojih zakon ne propisuje teže kažnjavanje za kvalificirani oblik kaznenog djela.

Glede govora mržnje, kazneni zakoni u BiH ne kriminaliziraju osnovni oblik govora mržnje, već kao kazneno djelo propisuju isključivo pogoršanu formu govora mržnje – izazivanje mržnje. Ove odredbe suštinski ne predstavljaju osnovni oblik govora mržnje, već pogoršanu formu, tzv. poticanje/agitiranje na mržnju.¹⁹ Tako su u sva četiri kaznena zakona u BiH integrirane odredbe o izazivanju mržnje.

Odredba o izazivanju mržnje u formi izazivanja narodnosne, vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti bile su propisane na sličan način u svim kaznenim zakonima u BiH do 2017. godine kada je izmjenama KZ RS ovo djelo brisano, a uvedeno je kazneno djelo Javno izazivanje i poticanje nasilja i mržnje.²⁰

Glede odredbe izazivanja narodnosne, vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti kazneni zakoni BiH, FBiH i BDBiH ovo djelo propisuju na sličan način pod nazivom izazivanje narodnosne, vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti. Ova je odredba propisana u KZ BiH (čl. 145a) u glavi XV – Kaznena djela protiv slobode i prava čovjeka i građanina; u KZ FBiH (čl. 163) u glavi XV – Kaznena djela protiv ustavnog poretku FBiH; te u KZ BD BiH (čl. 160) također u glavi XV – Kaznena djela protiv države. Ovakvo postupanje zakonodavca jasno apostrofira usklađenost zaštitnog objekta kod ove vrste kaznenih djela koji je suklađan odredbama "Rabatskog akcionog plana o zabrani javnog zagovaranja nacionalne, rasne ili vjerske mržnje koja predstavlja poticanje na diskriminaciju, netrpeljivost ili nasilje" (u dalnjem tekstu Plan), o čemu će u dijelu analize sudske prakse biti više riječi.²¹ U RS-u, izmjenom krivičnog zakonika je odredba o izazivanju mržnje u ranije postojećem obliku izbrisana, a uvedena je odredba s koja se nalazi u glavi XXVIII u grupi kaznenih djela protiv javnog reda i mira.

19 Vidjeti više u: Smith, A. (2013) s, str. 81-103. U: E. Hodžić i A. Mehmedić: s. Sarajevo. Centar za društvena istraživanja Analitika; i De Sanctis, F. (2013) s, str. 107-128. U: E. Hodžić i A. Mehmedić: s. Sarajevo. Centar za društvena istraživanja Analitika.

20 Halilović, H i Lučić-Ćatić, M, op. cit., str. 67.

21 United Nations, Human Rights Council (2013) *Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights (Annex: Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the expert workshops on the prohibition of incitement to national, racial or religious hatred)*. web site: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Rabat_draft_outcome.pdf

Navedenom izmjenom je značajno izmijenjen i zaštitni objekt djela te je popis zaštićenih karakteristika proširen i na rod, seksualnu orijentaciju i invaliditet, čime je omogućena i njegova šira primjena.²²

Nadalje, stupanjem na snagu Odluke Visokog predstavnika za BiH donesen je Zakon o dopuni KZ BiH,²³ kojim je izvršena dopuna članka 145a na način da su uvedeni i teži oblici ovog kaznenog djela.²⁴

22 Filipović, LJ. (2019) Krivična djela iz mržnje i krivična djela izazivanja mržnje: Komentar relevantnih krivično-procesnih odredaba i odredaba odabranog prekršajnog zakonodavstva. Sarajevo: Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini.

23 "Službeni glasnik BiH" br. 26/21

24 Vidjeti više u: Halilović, H i Lučić-Ćatić, M, op. cit., str. 68.

4. POSTUPANJE TUŽITELJSTAVA I SUDOVA U BIH U PREDMETIMA KAZNENIH DJELA IZ MRŽNJE I IZAZIVANJA MRŽNJE

4.1. METODOLOGIJA

Cijeneći značaj adekvatnog prepoznavanja, razlikovanja i pravnog reagiranja na fenomene govora mržnje i zločina iz mržnje te imajući u vidu značaj oštrijeg kažnjavanja ovih djela, izvršena je analiza postojećih optužnica i presuda sudova u BiH u svrhu procjene obujma adekvatne ili (ne)adekvatne primjene postojećeg kazneno-pravnog okvira (korištenjem šestodijelnog testa – Plana) od strane tužitelja i sudaca, kao i obujma (ne)adekvatne primjene kaznenih sankcija za ova kaznena djela (komparacijom propisane vrste i dužine kaznene sankcije u kaznenim zakonima u BiH i vrste i dužine izrečenih kaznenih sankcija od strane sudova u BiH).

4.2. UZORAK

Analizirani uzorak obuhvata podignute optužnice i sudske presude u cijeloj BiH za vremenski period od 2013. do 2022. godine.²⁵

U navedenom periodu je podignuto 46 optužnica od kojih 39 za kazneno djelo Izazivanje mržnje i sedam za kazneno djelo iz mržnje. Ukupno su presuđena 42 predmeta od kojih 35 za

²⁵ Usljed nepostojanja evidencija o podignutim optužnicama i presuđenim predmetima iz odnosne oblasti ne možemo tvrditi da kreirani uzorak nužno pristavlja absolutni uzorak. Naime, tijekom rada u odnosnoj oblasti istraživač se kontinuirano (na godišnjoj osnovi) obraćaj sudovima i tužiteljstvima u BiH sa zamolbom za dostavljanje predmeta pa analizirani uzorak predstavlja uzorak dostavljenih predmeta (optužnica i presuda) koji nije nužno i absolutni.

kazneno djelo Izazivanje mržnje i sedam za kazneno djelo iz mržnje. U svezi sa predmetima kaznenih djela iz mržnje doneseno je šest prvostupanjskih presuda, četiri drugostupanjske i jedna presuda po optužnici sa kaznenim nalogom. U 35 predmeta izazivanja mržnje doneseno je 29 prvostupanjskih presuda, 13 drugostupanjskih, četiri presude po optužnici sa kaznenim nalogom i tri rješenja o izricanju odgojnih mjera.

Glede jedne optužnice (izazivanje mržnje) iz 2018. godine je doneseno rješenje o obustavljanju kaznenog postupka zbog nastupanja absolutne zastarjelosti kaznenog gonjenja dok po jednoj optužnici iz 2020. godine (izazivanje mržnje) i dvije optužnice sa kaznenim nalogom iz 2021. godine (izazivanje mržnje) u vrijeme obrade podataka nisu bile donesene presude. Isto.

Broj optužnica po godinama i vrstama djela

Godina	Ukupan broj podignutih optužnica	Kazneno djelo Izazivanje mržnje	Kaznena djela iz mržnje
2013	7	4	3
2014	8	8	0
2015	3	2	1
2016	1	1	0
2017	3	3	0
2018	4	3	1
2019	3	2	1
2020	5	4	1
2021	11	11	0
2022	1	1	0
Ukupno	46	39	7

Broj presuđenih predmeta po godinama i vrstama djela²⁶

Godina	Ukupan broj presuđenih djela	Kazneno djelo Izazivanje mržnje	Kaznena djela iz mržnje
2013	7	4	3
2014	8	8	0
2015	3	2	1
2016	1	1	0
2017	3	3	0
2018	3	2	1
2019	3	2	1
2020	4	3	1
2021	9	9	0
2022	1	1	0
Ukupno	42	35	7

Glede teritorijalne distribucije presuda analiza je pokazala ujednačenu distribuciju presuda za kazneno djelo izazivanja mržnje u entitetima i na državnom nivou uz samo jednu prvo-stupanjsku presudu u BD BiH. Presude u svezi kaznenih djela iz mržnje su približno jednako zastupljene u entitetima i BD BiH i to kako slijedi:

Teritorijalna distribucija presuda za kaznena djela Izazivanje mržnje

Teritorijalna odrednica	Broj djela	Prvostupanjske presude	Drugostupanjske presude	Presude po optužnicama sa kaznenim nalogom	Rješenja
BiH	7	6	-	1	-
FBiH	14	10	7	3	2
RS	13	12	6	-	1
DBBiH	1	1	-	-	-
Ukupno	35	29	13	4	3

²⁶ Za potrebe analize predmeti su tretirani kao kvantitativna mjera – “jedan” neovisno o broju presuda koje su vezane za navedeni predmet (prvostupanjske, drugostupanjske, presuda po optužnicima sa kaznenim nalogom).

Teritorijalna distribucija presuda za kaznena djela iz mržnje

Teritorijalna odrednica	Broj djela	Prvostupanjske presude	Drugostupanjske presude	Presude po optužnicama sa kaznenim nalogom	Rješenja
FBiH	3	2	1	1	-
RS	2	2	2	-	-
DBBiH	2	2	1	-	-
Ukupno	7	6	4	1	0

4.3. KAZNENA DJELA IZ MRŽNJE

U ispitivanom uzorku je u odnosnom periodu presuđeno sedam predmeta kaznenih djela iz mržnje, od kojih je šest rezultiralo osuđujućom a jedan oslobađajućom presudom zbog toga što nije dokazano osnovno djelo.

Presude za kaznena djela iz mržnje

Godina	Osnovno djelo	Članak KZ	Presuda
2013	Stjecaj KD Razbojništva i KD Silovanja	233. st. 2. KZ RS 193. st. 2. KZ RS	Osuđujuća
2013	Oštećenje tuđe stvari	293. st. 3. KZ FBiH	Osuđujuća
2013	Teška tjelesna ozljeda	169. st. 4. KZ DB BiH	Oslobađajuća
2015	Teška tjelesna ozljeda	156. st. 2. KZ RS	Osuđujuća
2018	Nasilničko ponašanje	362. st. 2. KZ FBiH	Osuđujuća
2019	Stjecaj KD Ugrožavanje sigurnosti i KD Oštećenje tuđe stvari	180. st .2. KZ DB BiH 287. st. 3. KZ DB BiH	Osuđujuća
2020	Ugrožavanje sigurnosti	183. st. 1. KZ FBiH	Osuđujuća

U predmetima okončanim osuđujućim presudama u 2013. i 2015. godini, mržnja je predstavljala kvalifikatornu okolnost, dok u je u predmetima iz 2018., 2019. i 2020. godine mržnja uzeta kao otegotna okolnost.

4.4. IZAZIVANJE MRŽNJE: PLAN I ČLANAK 19

U provođenju istraga, dokazivanju i procesuiranju izazivanja mržnje najveći problem predstavlja razgraničenje govora čija sloboda izražavanja je zakonom zagarantirana i zaštićena od onog čiji sadržaj ga uvodi u kažnjivu sferu te razlikovanje izazivanja mržnje i kaznenih djela počinjenih iz mržnje obzirom da izazivanje mržnje može biti počinjeno i drugim radnjama, a ne samo govorom.²⁷ Navedeno može dovesti do pogrešaka u kvalificiranju djela koje nisu problematične samo s gledišta konceptualnog razlikovanja, već i zbog činjenice da, ako je djelo pogrešno podvedeno pod odredbu o izazivanju mržnje, a element mržnje ne bude dokazan, abolirati će se i osnovno kazneno djelo.

U svrhu otklanjanja navedenih dilema koristan alat predstavlja članak 22. Plana.

Sukladno pravilima Plana svi potencijalni slučajevi pozivanja na mržnju bi se trebali sage dati kroz prizmu šestodijelnog testa (sa osnovnim elementima i pod-elementima) čime bi se osiguralo uspostavljanje visokog praga za definiranje ograničenja slobode izražavanja i definiranje poticanja na mržnju, kao i za primjenu članka 20. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (MPGPP).²⁸

Ovi elementi i pod-elementi su:²⁹

- *Kontekst izričaja;*
 - Prisutnost sukoba u društvu;
 - Prisutnost i povijest institucionalne diskriminacije;
 - Povijest sukoba ili konflikata;
 - Medijski izričaj;
- *Govornik/zagovarač;*
 - Službeni položaj govornika;
 - Nivo utjecaja koji govornik ima na auditorij;
 - Političari/prominentni članovi političkih stranaka;
 - Javni zvaničnik ili osoba sličnog statusa;
- *Namjera govornika da izazove diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje;*
 - Članak 20. MPGPP-a zahtjeva postojanje namjere govornika. Naime, nehat i nemar nisu dovoljni za postojanje situacije predviđene člankom 20. koji prije zahtjeva "zagovaranje" i "poticanje" nego širenje ili opticaj izjava. U ovom pogledu potrebno je aktiviranje trokutnog odnosa između objekta i subjekta govora, kao i publike. Potrebno je dokazati volju (namjerno nastojanja) da se zagovarane aktivnosti usmjere ka grupi temeljem zabranjenih osnova (zaštićenih karakteristika) te dokazati postojanje znanja i svijesti o posljedicama poduzetih radnji

27 Bajraktarević Pajević, D. (2016) op.cit.

28 Članak 20 MPGPP ističe da "svako zagovaranje nacionalne, rasne i vjerske mržnje koje potiče diskriminaciju, netrpeljivost i nasilje biti će zabranjeno zakonom".

29 Svi elementi i pod-elementi su preuzeti iz analize Plana i članka 19.

te znanja da će posljedice nastupiti ili da mogu nastupiti uobičajenim slijedom događaja. Sukladno navedenome potrebno je sagledati sljedeće:

- Jezik/izričaj govornika;
- Ciljevi kojim se vodio govornik;
- Razina ponavljanja izričaja;
- *Sadržaj izričaja;*
 - Što je rečeno;
 - Kome je izrečeno (auditorij);
 - Tko je bio ciljan tim izričajem (potencijalne žrtve nasilja, netrpeljivosti i diskriminacije);
 - Kako je rečeno (ton izričaja);
 - U kojoj formi/obliku je izričaj manifestiran (umjetnički izričaj, diskurs od javnog interesa, religijski izričaji, akademska istraživanja ili diskursi, i sl.);
- *Opseg i važnost izričaja;*
 - Javna priroda izričaja;
 - Načini prenošenja izričaja;
 - Opseg izričaja.
- *Vjerojatnoća da će se aktivnosti zagovarane izričajem zaista i dogoditi*
 - Da li ciljani auditorij izričaj shvatio kao poziv na nasilje, netrpeljivost ili diskriminaciju?
 - Da li je govornik mogao uticati na auditorij?
 - Da li auditorij ima sredstva i načine za počinjenje zagovaranih aktivnosti?
 - Da li je grupa koja je meta ovog izričaja bila predmetom nasilja, netrpeljivosti ili diskriminacije?

S ciljem ispitivanja obujma adekvatnog prepoznavanja, razlikovanja i pravnog reagiranja na fenomene govora mržnje i zločina iz mržnje u sudskoj praksi u BiH izvršena je analiza optužnica i presuda sudova u BiH u svrhu procjene obujma adekvatne ili neadekvatne primjene postojećeg kaznenopravnog okvira korištenjem šestodijelnog testa – Plana od strane tužitelja i sudaca. Naime u ispitivanom uzorku od 39 predmeta izazivanja mržnje svaki od navedenih predmeta je sagledan kroz prizmu šestodijelnog testa (sa osnovnim elementima i pod-elementima) na način prezentiran u primjerima koji slijede:

Predmet A³⁰

Opis radnje: Počinitelj je dana 01.05.2020. godine u Širokom Brijegu, nakon što je na Internet portalu JABUKA.TV objavljena vijest da je predsjednik Republike Hrvatske Zoran Milanović napustio obilježavanje obljetnice Bljeska u Okučanima, pod korisničkim imenom "Shadow" ispod teksta s naslovom "Ovo je muškarac zbog čije je majice Milanović napustio obilježavanje obljetnice Bljeska" ostavio komentar: "Tko ti ... mater izdajnice, treba te smaknuti stoko komunistička".

30 T08 O KT 0007635 21 (08.07.2021.) i 64 O K 061774 21 Kps (30.08.2021.)

Zbog počinjenja prethodno navedenih radnji, optužen je za počinjenje kaznenog djela Izazivanja nacionalne, rasne, vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti iz članka 163. st. 1. Kaznenog zakona FBiH.

Sud je postupajući po optužnici sa kaznenim nalogom i nakon priznanja krivnje od strane optuženog donio osuđujuću presudu, u kojoj je naveo da je opisanom radnjom počinitelj učinio komentar dostupnim širokoj društvenoj zajednici a što predstavlja izazivanje narodnosne mržnje.

Primjenom elemenata i pod-elementa šestodijelnog testa na okolnosti Predmeta A vidljivo je sljedeće:

- *Kontekst izričaja;*
 - Sukobi među nacionalnim skupinama su i dalje prisutni u BiH društvu;
 - Sukobi među nacionalnim skupinama su povjesna konstanta u BiH;
 - Medijski izričaj nerijetko podržava navedene sukobe;
- *Počinitelj/govornik;*
 - Počinitelj je po zanimanju elekrotehničar i u vrijeme izvršenja djela je bio uposlen kao CNC operater u jednoj firmi, oženjen, otac jednog maloljetnog djeteta. Dakle, u pitanju je osoba koja nema službeni položaj, nije političar ni prominentni član političkih stranaka niti javni zvaničnik ili osoba sličnog statusa. U konačnici je moguće zaključiti da počinitelj ima zanemariv utjecaj na auditorij.
- *Namjera govornika da izazove diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje;*
 - Jezik/izričaj govornika je vulgaran i uvredljiv;
 - Ciljevi kojim se vodio govornik su nepoznati;
 - Razina ponavljanja izričaja – premda je pisani izričaj prezentiran na javnoj platformi samo jednom, moguće je opetovano čitanje prezentiranog sadržaja;
- *Sadržaj izričaja;*
 - Što je rečeno – namjera koja proizlazi iz poruke počinitelja/autora poruke je uvreda;
 - Kome je izrečeno (auditorij) – svim čitateljima Internet portala JABUKA.TV;
 - Tko je bio ciljan tim izričajem – moguće jedan od konstitutivnih naroda u BiH;
 - Kako je rečeno (ton izričaja) - uvredljiv;
 - U kojoj formi/obliku je izričaj manifestiran – iznesen je osobni vrijednosni stav/uvreda u javno objavljenoj pisanoj formi;
- *Opseg i važnost izričaja;*
 - Javna priroda izričaja – poruka je postavljena na javnoj internetskoj platformi;
 - Načini prenošenja izričaja – dostupan je čitateljima ali nema direktnе linije prijenosa;
 - Opseg izričaja – malog razmjera (mišljenje/vrijednosni stav pojedinca bez mogućnosti uticanja na druge ili sa iznimno ograničenim utjecajem).

- *Vjerojatnoća da će se aktivnosti zagovarane izričajem zaista i dogoditi*
 - Da li ciljani auditorij izričaj shvatio kao poziv na nasilje, netrpeljivost ili diskriminaciju?
 - *Nije ispitivano tijekom suđenja. Izričaj je uvredljivog a ne huškačkog sadržaja.*
 - Da li je govornik mogao uticati na auditorij?
 - *Ne.*
 - Da li auditorij ima sredstva i načine za počinjenje zagovaranih aktivnosti?
 - *Nema zagovaranih aktivnosti.*

Sagledavši navedeni slučaj kroz prizmu šestodijelnog testa moguće je zaključiti da navedeni izričaj ne doseže nivo kaznene odgovornosti potreban za postojanje kaznenog djela izazivanja mržnje (poticanja drugih na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje) koji je zabranjen člankom 20(2) MPGPP-a i člankom 4(a) Konvencije o ukidanju rasne diskriminacije (Konvencija).

Naime, Plan ističe da je ključni razlikovni element poticanja zabranjen člankom 20(2) MPGPP-a i člankom 4(a) Konvencije namjera govornika da potiče druge na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje. Dok mnogi oblici govora mogu biti uvredljivi i šokantni, kao što je to slučaj i sa izričajem iz ovog predmeta, odlučujući čimbenici bi trebali biti da govornik koji potiče druge na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje ne želi samo podijeliti svoje mišljenje sa drugima nego i potaći druge da poduzmu određene radnje temeljem njegovih uvjerenja, mišljenja ili stajališta. Ništa prezentirano u ovom slučaju ne ukazuje na to da je počinitelj želio/namjeravao da potakne druge na aktivnosti usmjerene protiv grupe koja je bila predmetom "napada" u njegovom izričaju. Naime, u Predmetu A, sukladno procjeni autora, nije dokazano da je počinitelj svojim izričajem djelovao znajući da će se zagovarane posljedice i dogoditi ili da postoji velika vjerojatnoća da će se dogoditi u redovitom tijeku događaja.

Pored navedenog od iznimnog je značaja i činjenica da je počinitelj osoba bez stvarnog utjecaja na auditorij. Naime, počiniteljev društveni položaj je takav da svojim izjavama ne može uticati i potaknuti druge na djelovanje.

Dakle, možemo zaključiti da navedeni predmet suštinski ne predstavlja izazivanje mržnje te ostaje otvoreno pitanje da li bi isti mogao ostvariti obilježja nekog kaznenog djela počinjenog iz predrasude kao motiva ili prekršaja. Da bi se donio zaključak o intenzitetu povrede i vrsti odgovornosti potrebno je izvršiti uvid u sve okolnosti predmeta koje autoru nisu dostupne.³¹ No sa raspoloživim informacijama možemo sugerirati da je djelo bilo potrebno sagledati kroz prizmu članka 12.(b) Zakona o javnom redu i miru Zapadnohercegovačkog kantona.

31 Riječ je o službenim zabilješkama postupajućih policijskih službenika koje su neophodne da bi se izvršila procjena da li je navedenim radnjama narušen javn red i mir.

Predmet B³²

Opis radnje: Počinitelj je dana 06.09.2017. godine u mjestu Topčić polje (područje Grada Zenice) dok je vozeći se svojim automobilom prolazio pored kuće N.A. ispred koje su sjedile osobe srpske nacionalnosti zaustavio svoje vozilo, otvorio prozor na istom te se obratio nazočnim osobama riječima: "Šta se smijete, ... vam majku srpsku." Nakon čega se udalji vozilom. Nakon kraćeg vremena, pješke se vratio do ove kuće, čučnuo iza drveta, iz pojasa izvadio plastični pištolj crne boje koji liči na pravi te uperivši isti prema nazočnim istima zaprijetio riječima: "Sve će vas pobiti, ... vam majku srpsku.". Nakon toga su nazočne osobe pobegle i sakrile se iza kuće.

Zbog počinjenja prethodno navedenih radnji, počinitelj je optužen za počinjenje kaznenog djela Izazivanja narodnosne, rasne, vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti iz članka 163. st. 2. KZ FBiH u svezi sa st. 1. tog zakona.

Postupajući u ovom predmetu Sud je donio osuđujuću presudu.

Primjena elemenata i pod-elementa šestodijelnog testa na okolnosti iz Predmeta B upućuje na sljedeće zaključke:

- *Kontekst izričaja;*
 - Sukobi među nacionalnim skupinama su i dalje prisutni u BiH društvu;
 - Sukobi među nacionalnim skupinama su povjesna konstanta u BiH;
 - Medijski izričaj nerijetko podržava navedene sukobe;
- *Počinitelji/ govornici;*
 - Počinitelj je po zanimanju radnik, sa završenom osnovnom školom, oženjen, otac troje djece, srednjeg imovnog stanja. Ranije je dva puta osuđivan za počinjenje kaznenog djela Krađa (kazna zatvora od 3 mjeseca, uvjetno 1 godina i kazna zatvora od 5 mjeseci, uvjetno dvije godine). Govornik nema službeni položaj, nije političar ni prominentni član političkih stranaka niti javni zvaničnik ili osoba sličnog statusa. Počinitelj ima zanemariv utjecaj na auditorij.
- *Namjera govornika da izazovu diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje;*
 - Jezik/izričaj govornika je prijeteći;
 - Ciljevi kojim se vodio govornik – ugrožavanje sigurnosti.
 - Razina ponavljanja izričaja – izričaj se desio samo jednom.
- *Sadržaj izričaja;*
 - Što je rečeno: uvrede, verbalni napadi i ugrožavanje sigurnosti.
 - Kome je izrečeno (auditorij): pripadnicima druge nacionalnosti.
 - Kako je rečeno (ton izričaja): uvredljiv i prijeteći.
 - U kojoj formi/obliku je izričaj manifestiran: verbalni izričaj i prijetnja po život i tijelo.

- *Opseg i važnost izričaja;*
 - Javna priroda izričaja – poruka je izrečena na javnom mjestu.
 - Načini prenošenja izričaja – nema direktne linije prijenosa.
 - Opseg izričaja – malog razmjera (mišljenje/vrijednosni stav pojedinca bez mogućnosti uticanja na druge ili sa iznimno ograničenim utjecajem).
- *Vjerojatnoća da će se aktivnosti zagovarane izričajem zaista i dogoditi*
 - Da li ciljani auditorij izričaj shvatio kao poziv na nasilje, netrpeljivost ili diskriminaciju?
 - Nije ispitivano tijekom suđenja. Djelo predstavlja direktni napad a ne poziv drugima na djelovanje.
 - Da li je govornik mogao uticati na auditorij?
 - Ne.
 - Da li auditorij ima sredstva i načine za počinjenje zagovaranih aktivnosti?
 - Nema zagovaranih aktivnosti.

Sagledavajući ključne okolnosti Predmeta B kroz prizmu šestodijelnog testa dolazimo do zaključka da i u ovom predmetu navedeni činjenični osnovi ne dosežu nivo kaznene odgovornosti potrebne za postojanje djela Izazivanja mržnje (poticanja drugih na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje) koji je zabranjen člankom 20(2)ICCP-a i člankom 4(a) ICERD-a.

Nadalje, obzirom da su u navedenom predmetu ne radi o pogoršanom obliku govora mržnje ispravno postupanje tužitelja bi zahtjevalo sagledavanje svih okolnosti djela kroz prizmu zločina iz mržnje. Konkretno, obzirom da je djelo počinjeno na lokalitetu koji se nalazi na teritoriji FBiH navedeni slučaj pućuje na mogući zaključak da se u ovom slučaju radi o počinjenju kaznenog djela Ugrožavanje sigurnosti počinjenog iz mržnje kao motiva. Riječ je o kaznenom djelu iz članka 183. KZ FBiH gdje bi se sukladno odredbama članka 1(11) KZ FBiH predrasuda kao motiv imala cijeniti kao otegovna okolnost.

Nakon izvršene analize kao u prethodnim primjerima utvrđeno je da od 39 analiziranih predmeta njih 30 (približno 77%) ne predstavlja kazneno djelo izazivanja mržnje (26 presuđenih predmeta i 4 optužnice).

Od navedenih 30 predmeta približno 33% (10 predmeta) bi mogli predstavljati određeni oblik kaznenih djela iz mržnje. Konkretno ugrožavanja sigurnosti, oštećenja tuđe stvari i lake tjelesne ozljede gdje bi se mržnja kao motiv imala cijeniti ili kao kvalifikatorna ili kao otegotna okolnost dok je, sukladno rezultatima testa, ostale predmete trebalo sagledati kroz prizmu odnosnih prekršajnih zakona.

Nadalje, svakako je bitan i zabrinjavajući nalaz da je od 30 predmeta za koje je procijenjeno da ne predstavljaju kazneno djelo izazivanja mržnje u sedam predmeta donesena oslobođajuća presuda dok je u 23 donesena osuđujuća presuda. Jedno od navedenih djela za koje je donesena oslobođajuća presuda prema rezultatima istraživanja predstavlja kazneno djelo iz

mržnje (laka tjelesna ozljeda gdje se mržnja ima cijeniti kao otegotna okolnost) gdje je počinitelj aboliran i za osnovno djelo. Podjednako je zabrinjavajuća činjenica da su sudovi u 23 predmeta donijeli osuđujuće presude za djela koja u svojoj osnovi ne predstavljaju kazneno djelo izazivanja mržnje već eventualno³³ kršenje odredbi odnosnih prekršajnih zakona što za sobom povlači značajno različite pravne posljedice po počinitelja.

Rezultati testa Plana po predmetima (optužnicama i konačno presuđenim predmetima)

Godina	Predstavlja KD Izazivanje mržnje	Ne predstavlja KD Izazivanje mržnje
2013	3	1
2014	0	8
2015	0	2
2016	0	1
2017	1	2
2018	1	2
2019	0	2
2020	0	4
2021	4	7
2022	0	1
Ukupno	9	30

U konačnici možemo istaći da rezultati provedene analize dovode do zaključka da praktičari u BiH ne razumije suštinu koncepta kaznenih djela iz mržnje i govora mržnje premda postojeći pravni okvir omogućava različite načine procesuiranja sa različitim pravnim posljedicama, kako kaznenih djela iz mržnje, tako i pogoršanog oblika govora mržnje te da nerijetko osnovne oblike govora mržnje (najčešće propisane prekršajnim zakonima) podvode pod kazneno djelo izazivanja mržnje.

4.5. KAZNENE SANKCIJE

Prilikom provođenja analize kaznene politike neophodno je poći od prepostavke da izrečena kazna treba biti razmjerna težini počinjenog djela. Tako sudovi, kada se opredjeljuju za

³³ Zbog nemogućnosti uvida u službene zabilješkama postupajućih policijskih službenika u navedenim predmetima, koje su neophodne da bi se izvršila procjena da li je navedenim radnjama narušen javn red i mir, autor ne može utvrditi da je riječ o prekršajima već napominje da je blagovremeno trebalo izvršiti navedenu procjenu.

određenu sankciju, trebaju prije svega poći od same svrhe kaznenih sankcija koja je propisana kaznenim zakonima u BiH.³⁴

Kazneno zakonodavstvo u BiH³⁵ propisuju i kaznene sankcije i to kazne, uvjetnu osudu, rad za opće dobro na slobodi/rad u javnom interesu, mjere sigurnosti, odgojne mjere. Također, propisuju uvjete pod kojima je moguće ublažavanje kazne, kako temeljem zakona, tako i kada sud utvrdi postojanje naročito olakotnih okolnosti.

4.5.1. KAZNENA DJELA IZ MRŽNJE: KAZNENE SANKCIJE

Izrečene kaznene sankcije za predmete kaznenih djela iz mržnje (distribucija po godinama i vrstama)

Godina	Osnovno djelo	Članak KZ	Sankcija (vrsta i dužina)
2013	Stjecaj KD Razbojništva i KD Silovanja	233. st. 2. KZ RS [kazniti kaznom zatvora od pet do petnaest godina] 193. st. 2. KZ RS [kaznom zatvora od pet do petnaest godina]	Kazna zatvora sedam godina i šest mjeseci
2013	Oštećenje tuđe stvari	293. st. 3. KZ FBiH [kazniti kaznom zatvora do jedne godine]	Uvjetna osuda Zatvor dva mjeseca/vrijeme provjeravanja jedna godina
2015	Teška tjelesna ozljeda	156. st. 2. KZ RS [kazniti kaznom zatvora od dvije do osam godina]	Kazna zatvora šest mjeseci
2018	Nasilničko ponašanje	362. st. 2. KZ FBiH [kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina]	Kazna zatvora deset mjeseci
2019	Stjecaj KD Ugrožavanje sigurnosti i KD Oštećenje tuđe stvari	180. st .2. KZ DB BiH [kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do pet godina] 287. st. 3. KZ DB BiH [kazniti kaznom zatvora od šest mjeseca do pet godina]	Kazna zatvora sedam mjeseci
2020	Ugrožavanje sigurnosti	183. st. 1. KZ FBiH [kazniti kaznom zatvora do šest mjeseci]	Uvjetna osuda Zatvor šest mjeseca/vrijeme provjeravanj jedna godina

34 Članak 6. i 39. KZ BiH; članak 7. i 42. KZ FBiH; članak 41. i 43. KZ RS; članak 7.i 42. KZ DB BiH.

35 Članak 5. KZ BiH; članak 6. KZ FBiH; članak 41. i 43. KZ RS; članak 6. KZ DB BiH.

Kao što je vidljivo iz prezentirane tabele u četri osuđujuća predmeta je izrečena zatvorska kazna dok je u dva predmeta izrečena uvjetna osuda (od kojih je jedan po optužnici sa kaznenim nalogom). Glede dužine trajanja zatvorskih kazni iste se kreću u okviru zakonskog minimuma što je neprihvatljivo obzirom na društveni utjecaj koji ova kaznena djela imaju te utjecaj ovakve kaznene politike glede generalne i specijalne prevencije. U jednom od predmeta u kojem je izrečena uvjetna osuda, ista je izrečena na kaznu zatvora koja je blizu zakonom propisanog minimuma sa rokom provjere od godinu dana dok je druga izrečena na zatvorsku kaznu koja predstavlja zakonski maksimum za ovo djelo sa dvostrukim vremenom provjere u odnosu na izrečenu zatvorsku kaznu. Kao što je vidljivo iz prezentiranih podataka ovaj primjer predstavlja izuzetak dok je uobičajena praksa izricanje kazni koje se kreću u okviru zakonskog minimuma.

Naime, uvezši u obzir činjenicu da cjelokupni konstrukt zločina iz mržnje počiva na težem kažnjavanju počinitelja kada je djelo motivirano mržnjom/predrasudom kao motivom, kažnjavanje u okviru zakonskog minimuma poništava samu svrhu postojanja ovog konstrukta i procesuiranja djela kao djela iz mržnje. Nadalje, obzirom da zločini iz mržnje predstavljaju ozbiljan društveni problem istom se mora dati adekvatan značaj i u kontekstu kaznenopravnog sankcioniranja počinitelja. Samo adekvatnim sankcioniranjem počinitelja se može razbiti duboko ukorijenjena normalizacija ovih iznimno društveno opasnih kaznenih djela.

4.5.2. KAZNENO DJELO IZAZIVANJE MRŽNJE: KAZNENE SANKCIJE

Za počinjenje kaznenog djela Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti zapriječena je isključivo kazna zatvora dok je za počinjenje kaznenog djela Javno izazivanje i poticanje nasilja i mržnje zapriječena novčana ili kazna zatvora u vremenskim rasponima prezentiranim u narednoj tabeli.

**Zapriječene kaznene sankcije za kaznena djela Izazivanje nacionalne,
rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti u KZ BIH, KZ FBiH, KZ DB
BiH i Krivičnom zakonu RS³⁶ te Javno izazivanje i poticanje
nasilja i mržnje u KZ RS**

KZ BIH: kazna zatvora	KZ FBiH: kazna zatvora	Krivični zakon RS: novčana kazna i kazna zatvora	KZ RS: novčana kazna i kazna zatvora	KZ DB BiH: kazna zatvora
St.1 Kazniće se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine	St.1 Kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine	St.1 Kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine	St.1 Kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine	St.1 Kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina
St. 2 Kazniće se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine	St. 2 Kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina	St. 2 Kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina	St. 2 Kazniće se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina	St. 2 Kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina
St. 3 Kazniće se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina	St. 3 Kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina	St. 3 Kazniće se zatvorom od jedne do osam godina	St. 3 Kazniće se kaznom zatvora od dvije do dvanaest godina	St. 3 Kaznit će kaznom zatvora od jedne do deset godina
St. 4 Kazniće se kaznom zatvora od najmanje jedne godine	St. 4 Kaznit će kaznom zatvora od jedne do deset godina	- - -	- - -	- - -
St. 5., 6., 7 Kazniće se kaznom zatvora od najmanje tri godine	- Kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine	- - -	- - -	- - -

Prilikom analize presuđenih predmeta utvrđeno je da je u 11 predmeta izrečena uvjetna osuda, u sedam predmeta kazna zatvora, u pet predmeta novčana kazna (od kojih su dvije izrečene po KZ RS) i u tri predmeta rješenja o izricanju odgojnih mjera obzirom da su počinitelji maloljetne osobe.

36 Krivični zakon RS, "Sl. glasnik RS" 49/03, 108/04, 37/06, 73/10, 1/12, 67/13

**Izrečene kaznene sankcije za kazneno djelo Izazivanje mržnje
(distribucija po godinama i vrstama)**

Godina	Kazna zatvora	Uvjetna osuda	Novčana kazna	Odgovna mjera	Napomena
2013	2	2	0	0	
2014	1	2	1	1	
2015	0	0	1	0	
2016	1	0	0	0	
2017	0	0	1	0	
2018	0	2	0	0	
2019	1	0	0	1	
2020	1	2	0	0	1 uvjetna osuda izrečena po KZ RS
2021	0	3	2	1	2 novčane kazne izrečene po KZ RS
2022	0	1	0	0	
Ukupno	7	11	5	3	

Glede dužine trajanja izrečenih kazni zatvora iste se kreću u trajanju od 2 mjeseca kao najniže izrečene kazne do 1 godine i 6 mjeseci kao najviše.

Pregled izrečenih kazni zatvora

Dužina zatvorske kazne	Broj predmeta	Odnosni Kazneni zakon i stavak
2 mjeseca	1	Krivični zakon RS st. 1.
3 mjeseca	4	Krivični zakon RS st. 2. Krivični zakon RS st. 2. KZ FBiH st. 2. KZ DB BiH st. 1.
1 godina	1	KZ BiH st. 1.
1 godina i 6 mjeseci	1	KZ FBiH st. 2.

Usporedbom ovih podataka sa zakonskim okvirom izricanja sankcija za kazneno djelo izazivanja mržnje, može se zaključiti da se zatvorske kazne koje su sudovi izrekli počiniteljima ovog kaznenog djela kreću u okviru zakonskog minimuma ili su ispod njega. Analiza pokazuje da se sudovi uglavnom opredjeljuju za uvjetne osude bez obzira na kvalificirane oblike kaznenog djela izazivanja mržnje.

Nadalje, glede izrečenih uvjetnih osuda, pored njihovog prevaliranja u vrsti izricanih sankcija, zabrinjavajuća je i dužina izrečenih zatvorskih kazni na koje je izrečena uvjetna osuda kao i predviđenog vremena provjeravanja. Jednako kao i kod zatvorskih kazni i prilikom izricanja uvjetnih osuda, dužina zatvorskih kazni na koje se izriče vrijeme provjeravanja je u okviru zakonskog minimuma.

Pregled izrečenih uvjetnih osuda

Dužina zatvorske kazne na koju je izrečena uvjetna osuda	Broj predmeta	Dužina provjere	Odnosni Kazneni zakon i stavak
3 mjeseca	5	1 godina 1 godina 1 godina 1 godina 1 godina	KZ BiH st. 1. KZ FBiH st. 1. KZ FBiH st. 1. KZ FBiH st. 1. KZ RS st. 1.
6 mjeseci	2	1 godina i 6 mjeseci 1 godina	Krivični zakon RS st. 1. KZ FBiH st. 1.
10 mjeseci	1	1 godina	KZ FBiH st. 1.
1 godina	2	3 godine 2 godine	KZ FBiH st. 2. KZ FBiH st. 2.
2 godine	1	3 godine	KZ BiH st. 1.

Glede novčane kazne, ista je izrečena u 5 slučajeva a iznos se kretao od 400,00 KM do 3.000,00 KM.

Sagledavši iznesene podatke kroz prizmu stava tužilaštava i sudova da se u svim presuđenim predmetima zaista radi o kaznenim djelima izazivanja mržnje njegovo sankcioniranje ne možemo ocijeniti kao zadovoljavajuće te se nameće pitanje da li se takvim sankcioniranjem postiže svrha kažnjavanja predviđena kaznenim zakonima. Iako sudovi ne postoje da bi vršili bilo kakve korekcije intencija zakonodavca, nego da primjenjuju kaznenopravne norme neophodno je da u izboru vrste i mјere sankcija vode računa da se istim ostvaruje njihova kako partikularna tako i svrha kaznenoga prava uopće. Načelno je neophodno istaći da su izrečene sankcije na prvi pogled zakonite, jer su odmjerene u zakonskim okvirima, ali one su zakonite samo ako su tako individualizirane da osiguravaju postizanje svrhe kažnjavanja što je u ovom slučaju upitno. Naime, obzirom na prirodu ovih djela (ne)adekvatan odgovor ima veoma značajan efekt, kako za žrtvu tako i za počinioca, jer predstavlja društvenu osudu ili pak društveno toleriranje određenih ponašanja. Ovako blaga kaznena politika u oblasti koja ima devastirajuće posljedice na cijelu BiH je iznimno zabrinjavajuća.

5. ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Prezentiranim istraživanju, putem analiziranih presuda sudova u BiH (u periodu 2013-2022), ispitan je obujam (ne)adekvatne primjene postojećeg pravnog okvira od strane tužitelja i sudaca kao i obujam (ne)adekvatne primjene kaznenih sankcija za ova kaznena djela. Naime, izvršena je analiza podignutih optužnica i sudskih presuda u cijeloj BiH za vremenski period od 2013. do 2022. godine. U navedenom periodu je podignuto 46 optužnica od kojih 39 za kazneno djelo Izazivanje mržnje i sedam za zločin iz mržnje. Ukupno su presuđena 42 predmeta od kojih 35 za kazneno djelo Izazivanje mržnje i sedam za zločin iz mržnje. U svezi sa predmetima zločina iz mržnje doneseno je šest prvostupanjskih presuda, četri drugostupanske i jedna presuda po optužnici sa kaznenim nalogom. U 35 predmeta izazivanja doneseno je 29 prvostupanjskih presuda, 13 drugostupanjskih, četiri presude po optužnici sa kaznenim nalogom i tri rješenja o izricanju odgojnih mjera. Glede jedne optužnice (izazivanje mržnje) iz 2018. godine je doneseno rješenje o obustavljanju kaznenog postupka zbog nastupanja absolutne zastarjelosti kaznenog gonjenja dok po jednoj optužnici iz 2020. godine (izazivanje mržnje) i dvije optužnice sa kaznenim nalogom iz 2021. godine (izazivanje mržnje) u vrijeme obrade podataka nisu bile donesene presude. Glede teritorijalne distribucije presuda analiza je pokazala ujednačenu distribuciju presuda za kazneno djelo izazivanja mržnje u entitetima i na državnom nivou uz samo jednu prvostupanjsku presudu u BD BiH. Presude u svezi kaznenih djela iz mržnje su približno jednako zastupljene u entitetima i BD BiH.

Analiza predmeta koji obuhvataju kaznena djela iz mržnje ukazuje da je u ispitivanom uzorku u odnosnom periodu presuđeno sedam predmeta, od kojih je šest rezultiralo osuđujućom a jedan oslobađajućom presudom zbog nemogućnosti dokazivanja osnovnog djela. U predmetima okončanim osuđujućim presudama u 2013. i 2015. godini, mržnja je predstavljala kvalifikatornu okolnost, dok u je u predmetima iz 2018., 2019. i 2020. godine mržnja uzeta kao otegovna okolnost. U istima je u četri slučaja izrečena zatvorska kazna dok je u dva predmeta izrečena uvjetna osuda (od kojih je jedan po optužnici sa kaznenim nalogom). Izrečene

zatvorske kazne se kreću u okviru zakonskog minimuma što je neprihvatljivo obzirom na društveni utjecaj koji ova kaznena djela imaju te utjecaj ovakve kaznene politike glede generalne i specijalne prevencije. U jednom od predmeta u kojem je izrečena uvjetna osuda, ista je izrečena na kaznu zatvora koja je blizu zakonom propisanog minimuma sa rokom provjere od godinu dana dok je druga izrečena na zatvorskiju kaznu koja predstavlja zakonski maksimum za ovo djelo sa dvostrukim vremenom provjere u odnosu na izrečenu zatvorskiju kaznu.

Analiza predmeta koji se odnose na izazivanje mržnje je ukazala na zabrinjavajući nalaz da 30 predmeta (približno 77%) od 39 analiziranih predmeta ne predstavlja kazneno djelo izazivanja mržnje. Od navedenih 30 predmeta približno 33% (10 predmeta) bi mogli predstavljati određeni oblik kaznenih djela iz mržnje. Konkretno ugrožavanja sigurnosti, oštećenja tuđe stvari i luke tjelesne ozljede gdje bi se mržnja kao motiv imala cijeniti ili kao kvalifikatorna ili kao otrogotna okolnost dok ostale predmete treba sagledati kroz prizmu odnosnih prekršajnih zakona. Nadalje, svakako je bitan i nalaz da je od 30 predmeta za koje je procijenjeno da ne predstavljaju kazneno djelo izazivanja mržnje u sedam predmeta donesena oslobođujuća presuda dok je u 23 donesena osuđujuća presuda. Jedno od navedenih djela za koje je donesena oslobođajuća presuda, prema rezultatima istraživanja, predstavlja kazneno djelo iz mržnje (laka tjelesna ozljeda gdje se mržnja ima cijeniti kao otrogotna okolnost) gdje je počinitelj aboliran i za osnovno djelo. Podjednako je zabrinjavajuća činjenica da su sudovi u 23 predmeta donijeli osuđujuće presude za djela koja u svojoj osnovi ne predstavljaju kazneno djelo izazivanja već eventualno kršenje odredbi odnosnih prekršajnih zakona što za sobom povlači značajno različite pravne posljedice po počinitelja.

Glede izrečenih kaznenih sankcija za navedena djela u 11 predmeta je izrečena uvjetna osuda, u sedam predmeta kazna zatvora, u pet predmeta novčana kazna (od kojih su dvije izrečene KZ RS) i u tri predmeta su izrečena rješenja o izricanju odgojnih mjera obzirom da su počinitelji maloljetne osobe. Izrečene kazne zatvora se kreću u trajanju od dva mjeseca kao najniže izrečene kazne do jedne godine i šest mjeseci kao najviše. Usporedbom ovih podataka sa zakonskim okvirom izricanja sankcija za kazneno djelo izazivanja mržnje, može se zaključiti da se zatvorske kazne koje su sudovi izrekli počiniteljima ovog kaznenog djela kreću u okviru zakonskog minimuma ili su ispod njega. Analiza pokazuje da se sudovi uglavnom opredjeljuju za uvjetne osude bez obzira na kvalificirane oblike kaznenog djela izazivanja. Nadalje, glede izrečenih uvjetnih osuda, pored njihovog prevaliranja u vrsti izricanih sankcija, zabrinjavajuća je i dužina izrečenih zatvorskih kazni na koje je izrečena uvjetna osuda. Jednako kao i kod zatvorskih kazni i prilikom izricanja uvjetnih osuda, dužina zatvorskih kazni na koje se izriče vrijeme provjeravanja se kreću u okviru zakonskog minimuma.

Sagledavši iznesene podatke u svezi sa sankcioniranjem za kaznena djela izazivanja mržnje i zločine iz mržnje možemo zaključiti da isto nije zadovoljavajuće. Naime, sa razlogom se postavlja pitanje da li se ovakvim sankcioniranjem postiže svrha kažnjavanja predviđena kaznenim zakonima. Naime, obzirom na prirodu ovih djela (ne)adekvatan pravosudni odgovor ima veoma značajan efekt, kako za žrtvu tako i za počinioca, jer predstavlja društvenu osudu ili pak društveno toleriranje određenih ponašanja. Ovako blaga kaznena politika u oblasti koja ima devastirajuće posljedice na cijelu BiH je iznimno zabrinjavajuća.

U konačnici možemo istaći da rezultati provedene analize ukazuju na nepodesno korištenje postojećeg pravnog okvira prilikom procesuiranja zločina iz mržnje i govora mržnje. U sudskoj praksi dominira pogrešno podvođenje predmeta pod kaznenopravne odredbe o izazivanju mržnje te prakse izricanja uvjetnih osuda, blaže kvalifikacije kaznenih djela iz mržnje uz odmjeravanje kazne na granici ili ispod granice propisane zakonom. Premda postojeći pravni okvir omogućava različite načine procesuiranja sa različitim pravnim posljedicama kako zločina iz mržnje, tako i pogoršanog oblika govora mržnje (izazivanja mržnje) evidentno je da još uvijek postoji nerazumijevanje ovih koncepata od strane praktičara. Stoga, a u svrhu unapređenja stanja u analiziranoj oblasti predlažemo sljedeće preporuke koje bi mogle imati dugoročne pozitivne učinke:

1. **Senzibilizacija i edukacija nositelja pravosudnih funkcija** je iznimno bitan korak u unapređenju borbe protiv ovog iznimno opasnog društvenog fenomena. Naime, veoma je značajno da nositelji pravosudnih funkcija osvijeste značaj i negativne posljedice izazivanja mržnje i kaznenih djela iz mržnje kako za individuu, grupu kojoj ona pripada, tako i za cijelokupno društvo. Neophodno je osvestiti značaj adekvatne reakcije pravosudnog sustava i adekvatnog procesuiranja i sankcioniranja koje jednako kao i samo počinjenje djela imaju dalekosežne posljedice.
2. Kako su **kontinuirane obuke** najbolji način unapređenja sudskog odgovora na izazivanje mržnje i zločine iz mržnje neophodno je implementirati kontinuirane edukativne procese nositelja pravosudnih funkcija i drugih subjekata uključenih u kazneni postupak o pravnoj prirodi kaznenih djela izazivanja mržnje i kaznenih djela počinjenih iz mržnje, najadekvatnijim metodama njihovog otkrivanja i dokazivanja te specifičnim vještinama sastavljanja pojedinih akata iz okvira kaznenog postupka (izvještaj o počinjenom kaznenom djelu ovlaštenih službenih osoba, naredba o provođenju istrage, optužnica, presuda).
3. Neophodno je da **suci za prethodno saslušanje** sa više kritičkog promišljanja pristupaju optužnicama vodeći račina kada konkretno djelo doseže razinu kaznenog djela izazivanja mržnje a kada isto predstavlja slobodu govora, eventualni prekršaj ili kazneno djelo iz mržnje.
4. Obzirom da iznimno veliki broj predmeta koji su pogrešno kvalificirani kao kaznena djela izazivanja mržnje nužno je upoznavanje tužiteljstava s **testom koji pruža Plan** obzirom da bi adekvatna primjena ovih smjernica dovela do znatnog unapređenja u sudskoj praksi.
5. Imajući na umu da pravosudni odgovor na pojavnje oblike izazivanja mržnje i kaznenih djela iz mržnje ima veoma značajan efekt, kako za žrtvu tako i za počinioča, jer predstavlja društvenu osudu ili pak društveno toleriranje određenih poнаšanja unapređenje **kaznene politike** u ovoj oblasti se nameće kao imperativ.
6. I na koncu radi lakšeg praćenja stanja u ovoj oblasti kao neophodno se nameće i **obavezno evidentiranje i klasificiranje** kaznenih djela izazivanja mržnje i kaznenih djela iz mržnje u automatiziranim evidencijama tužilaštava i sudova.

BIBLIOGRAFIJA

1. Bajraktarević Pajević, D. (2016) Istraživanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za policiju. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
2. Filipović, LJ. (2019) Krivična djela iz mržnje i krivična djela izazivanja mržnje: Kommentar relevantnih krivično-procesnih odredaba i odredaba odabranog prekršajnog zakonodavstva. Sarajevo: Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini.
3. Guillén-Nieto, V. (2023). Hate Speech: Linguistic Perspectives. Germany: De Gruyter.
4. Halilović, H. i Lučić – Ćatić, M. (2022). Krivična djela iz mržnje i govor mržnje, kako ih prepoznati i adekvatno procesuirati priručnik za sudije i tužitelje. Sarajevo: Atlantsk inicijativa.
5. Jenness, V. i Grattet, R. (2001), Making Hate a Crime: From Social Movement to Law Enforcement, New York: Russel Sage Foundation.
6. Kazneni zakon Bosne i Hercegovine "Sl. glasnik BiH", br. 3/2003, 32/2003 - ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 i 47/2023
7. Kazneni zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine "Sl. glasnik Brčko distrikta BiH", br. 19/2020 - prečišćen tekst
8. Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine "Sl. novine FBiH", br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017 i 31/2023; "Sl. glasnik RS", br. 64/2017, 104/2018 - odluka US, 15/2021 i 89/2021.
9. Krivični zakonik Republike Srpske "Sl. glasnik RS", br. 64/2017, 104/2018 - odluka US, 15/2021 i 89/2021

10. Kulenović, E. (ur.) (2016) Govor mržnje u Hrvatskoj. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
11. Lučić-Čatić, M., Bajraktarević Pajević, D. (2017). Nedostaci kaznene politike Tužiteljstva BiH i Suda BiH u slučajevima zločina iz mržnje i govora mržnje. Kriminalističke teme - Časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, br. 5 (2017), str. 351-368
12. Lučić-Čatić, M., Bajrić, A. (2013). Procesuiranje kaznenih djela počinjenih iz mržnje u Bosni I Hercegovini: Perspektiva tužitelja. Sarajevo: Analitika
13. Maljević, A. i Vujović, S. (2013) Vodič za procesuiranje krivičnih djela počinjenih izmržnje u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Centar za društvena istraživanja Analitika,
14. Okvirna odluka Vijeća 2008/913/PUP od 28. 11. 2008. o suzbijanju određenih oblika i načina izražavanja rasizma i ksenofobije krivičnopravnim sredstvima, Sl. I. EU L 328/55
15. OSCE/ODIHR (2009), Preventing and Responding Hate Crimes: A resource Guide for NGOs in the OSCE Region. Warsaw: OSCE/ ODIHR.
16. OSCE/ODIHR (2022) Hate Crime Laws: A Practical Guide, 2nd Edition. Warsaw: OSCE/ODIHR
17. Preporuka Vijeća Europe br. R (97)20, dostupno na: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dhlgbt_docs/CM_Rec%2897%2920_en.pdf
18. Responding to Hate Speech against LGBT people (2013): London: Article 19, web site: <https://www.article19.org/data/files/medialibrary/37343/LGBT-Incitement-Paper-30-Sept-AS-FINAL.pdf>
19. Smith, A. (2013) s, str. 81-103. U: E. Hodžić i A. Mehmedić: s. Sarajevo. Centar za društvena istraživanja Analitika; i De Sanctis, F. (2013) s, str. 107-128. U: E. Hodžić i A. Mehmedić: s. Sarajevo. Centar za društvena istraživanja Analitika.
20. The European Court of Human Rights (First Section), Case of Müslüm Gündüz v. Turkey, Application no. 35071/97 of 4 December 2003, para. 40; The European Court of Human Rights (First Section), Case of Erbakan v. Turkey, Application no. 59405/00 of 06 July 2006; para 56.
21. United Nations, Human Rights Council (2013) Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights (Annex: Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the expert workshops on the prohibition of incitement to national, racial or religious hatred). web site: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Rabat_draft_outcome.pdf
22. United Nations, Human Rights Office of the High Commissioner: One-pager on “incitement to hatred”. Web site: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Rabat_threshold_test.pdf

